

Beleška uz Redovni ekonomski izveštaj (RER) Kako kovid-19 može uticati na siromaštvo i blagostanje domaćinstava na Zapadnom Balkanu¹

- Kovid-19 i mere za njegovo suzbijanje zaustaviće smanjenje siromaštva i rast blagostanja na zapadnom Balkanu.
- Osim što će uticati na zdravlje i pristup uslugama, kriza će verovatno uticati na blagostanje domaćinstava i putem smanjenja broja radnih mesta i gubitka prihoda od rada u najviše pogođenim sektorima, kao i putem smanjenja doznaka iz inostranstva.
- Bez pomoći vlasti, u regionu bi preko 400.000 ljudi moglo postati siromašno, a srednja klasa bi mogla da se značajno smanji.
- Mnogi od onih koje bi kovid-19 mogao osiromašiti ne dobijaju socijalnu zaštitu, ako se programi ne prošire, a rizik je naročito velik za neprijavljene radnike, koji nemaju pravo na naknadu za nezaposlene i druge vidove podršku za radnike u formalnom sektoru.
- Pored mera iz oblasti javnog zdravstva, vlade u regionu bi trebalo da se pozabave smanjenjem negativnog ekonomskog i uticaja na siromaštvo, osiguranjem osnovnih komunalnih i socijalnih usluga i ublažavanjem smanjenja prihoda, naročito za najugroženije radnike.

Nedavno smanjenje siromaštva i poboljšanje blagostanja se zaustavljaju jer kriza izazvana kovidom-19 vodi ekonomije Zapadnog Balkana u recesiju. Početkom 2020, pre izbivanja kovid-19, većina od šest zemalja regiona je ostvarila značajan napredak na smanjenju siromaštva i povećanju prihoda domaćinstava.² Ipak, u 2019. je oko 19,7 odsto stanovništva regiona još uvek živelo sa manje od 5,5 USD na dan (PPP 2011) po osobi – što je standardni prag siromaštva za zemlje s višim srednjim prihodom – a znatan broj je bio na pragu siromaštva.³ Kriza će verovatno dovesti do prekida i delimično preokreta nedavno ostvarenog napretka. U ovoj belešci ilustruju se mogući distribicioni i uticaji kovid-19 na siromaštvo na Zapadnom Balkanu.⁴ Razmatraju se i kanali prenošenja, odnosno kako kovid-19 može uticati na siromašne i specifične grupe u regionu. Pokazuju se, kroz kvantitativne simulacije, gubici do kojih bi moglo dovesti skraćeno radno vreme, smanjenje zarada i smanjenje doznaka. S obzirom na brzi razvoj situacije i velike neizvesnosti, simulacije se oslanjaju na verovatne scenarije razrađene na osnovu trenutno raspoloživih informacija. One pokazuju da bez pažljivo osmišljenih mera politike, kovid-19 može imati teške negativne posledice na siromaštvo i blagostanje domaćinstava u regionu. Iako su kovidom-19

¹ Ovu belešku je pripremio tim Svetske banke koji se bavi siromaštvom i jednakošću na zapadnom Balkanu u sastavu: Leonardo Luketi (Lucchetti), Trang Nujen (Nguyen), Ana Maria Oviedo i Džejn Ju (Jayne Yoo). Enrique Blanco Armas (Enrique Blanco Armas), Fakundo Kuevas (Facundo Cuevas), Alan Fuhs Tarlovski (Alan Fuchs Tarlovsky), Edit Kikoni (Edith Kikoni), Maria Ana Lugo, Mark Tobijas Šifbauer (Marc Tobias Schiffbauer), Diradž Šarma (Dhiraj Sharma), Galina Vinselet (Gallina Vincelette) i Salman Zaidi su dali korisne komentare i predloge.

² U svrhu jednostavnosti, u ovoj belešci je prihod generalna mera blagostanja, iako je za Kosovo i Bosnu i Hercegovinu uzeta potrošnja.

³ Procene siromaštva se u celoj ovoj belešci zasnivaju na 5,5 USD (PPP 2011) po osobi na dan za sve zemlje, osim Bosne i Hercegovine, gde su zasnovane na pragu od 205 KM mesečno. Regionalna stopa siromaštva je izračunata kao prosek ponderisan za stanovništvo za procene siromaštva u zemljama u 2019. koristeći istu osnovu. Regionalna stopa isključuje Bosnu i Hercegovinu zbog nepostojanja uporedivih podataka.

⁴ Preporuke o tome šta zemlje mogu učiniti da bi smanjile uticaje na siromaštvo i distribucione uticaje se mogu naći u pratećim beleškama RER, uključujući i belešku pod nazivom „Odgovor socijalne zaštite na kovid-19 na Zapadnom Balkanu“.

pogođeni svi, siromašni i ugroženi mogu biti naročito pogođeni jer imaju slabiji pristup uslugama i manje uštedevine i mehanizama za prevazilaženje poteškoća.

Kanali prenosa sveukupnih šokova izazvanih kovidom-19 na pojedince

Pored direktnih zdravstvenih uticaja, kovid-19 kriza može na više načina uticati na blagostanje pojedinaca i domaćinstva, uključujući:⁵

1. manje radnih mesta, pa time i manji prihod od rada, kako se potražnja smanjuje i dolazi do poremećaja ponude;
2. manji prihodi koji ne potiču od rada, naročito doznake od onih koji su emigrirali u EU;
3. moguće smanjenje realnog prihoda, ako poremećaj lanaca snabdevanja dovede do povećanja cena, ograničavanja potrošnje osnovnih roba poput hrane, ili oboje;
4. pritisak na pružanje usluga i poremećaj pružanja obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih usluga (razmatrano u drugim beleškama RER), uz rizik od nemogućnosti pokrivanja potreba nekih ugroženih grupa, kao što su deca koja žive u nepovoljnom okruženju, stari i invalidi).

Veći gubitak prihoda može naročito da šteti siromašnim domaćinstvima, koja nemaju uštedevinu, osiguranje i mehanizme za prevazilaženje poteškoća, da ulažu u učenje, ishranu i zdravlje dece i majki, što nosi ozbiljne dugoročne posledice.

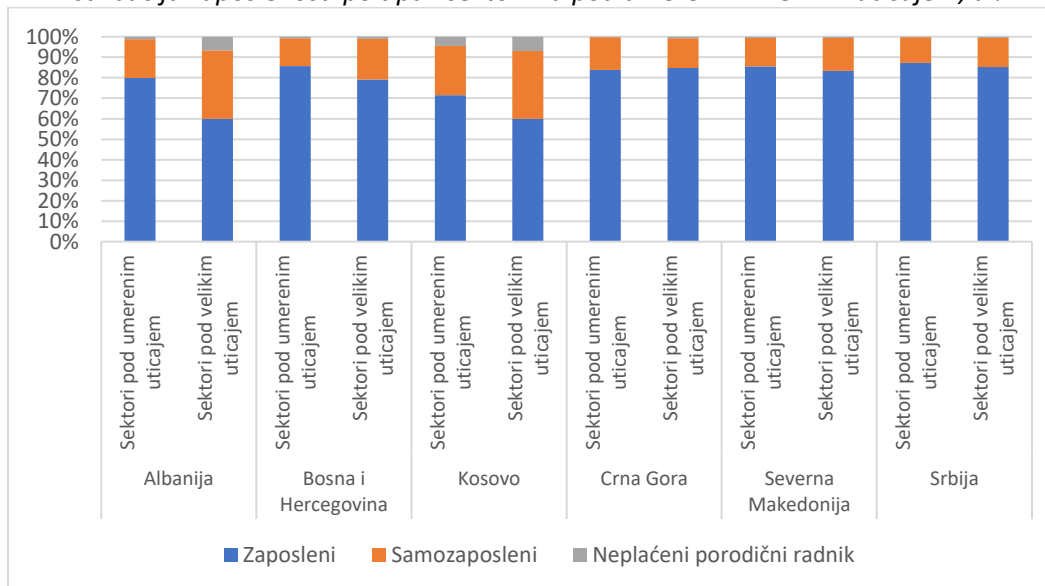
Za ljude na zapadnom Balkanu će gubitak prihoda od rada biti glavni način prenosa ekonomskih uticaja pandemije. Verovatno će prvo biti pogođeni zaposleni u ugroženim sektorima, ali će se kriza kasnije proširiti i na druge delove ekonomije i u formalnom i u neformalnom sektoru. Zapravo, radnici u ugostiteljstvu, industriji zabave, saobraćaju, maloprodaji neprehrambenih proizvoda i delu proizvodnje (npr. konfekcija, automobili) su bili pogođeni odmah. Pre izbijanja kovida-19, od 48 do 65 odsto radnika u zemljama Zapadnog Balkana je radilo u sektorima koji su umereno ili znatno pogođeni krizom (pogledati Tabelu A.1 u Prilogu) i oni će i dalje osećati posledice, kako zbog gubitka posla tako zbog smanjenih prihoda. U posebnoj belešci o zaposlenosti pod nazivom „Tržišta rada na Zapadnom Balkanu u šoku uzrokovanom kovidom-19“ u ovom izdanju RER-a detaljno se razmatraju najviše pogođeni sektori, kao i u kojoj su meri oni pogođeni u svakoj zemlji.

Samozaposleni, neformalni radnici i oni s povremenim poslovima ili ugovorima na određeno vreme su u naročitoj opasnosti. Za njih je veća verovatnoća da će izgubiti posao, raditi skraćeno radno vreme ili biti upućeni na prinudni odmor nego za radnike u formalnom sektoru sa ugovorima na neodređeno vreme. Veoma su ugroženi i honorarci i oni koji ne mogu da rade od kuće. Mnogi od njih, pošto često rade neformalno, nemaju socijalno osiguranje i ne mogu da ostvare pravo na naknadu za nezaposlene kada ostanu bez posla. Vladine mere, koje pomažu firmama iz formalnog sektora da zadrže radna mesta, ne dopiru direktno do neformalnih radnika. Mnogi od tih neformalnih ili samozaposlenih radnika ne mogu da koriste ni socijalnu pomoć koja je namenjena najsiromašnijima, što ih dovodi u poseban rizik. U sektorima naročito pogođenim kovidom-19, od 14 do 33 odsto radnika na Zapadnom Balkanu su samozaposleni, pa su stoga posebno ugroženi (Slika 1). Njihovo učešće je naročito veliko u Albaniji i na Kosovu. Nivoi veština radnika na Kosovu, u Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji su nešto niži u pogođenim sektorima nego u ostalim sektorima. Prosečna plata u pogođenim sektorima je takođe tipično niža (isključujući poljoprivredu, koja se ne smatra pogođenim sektorom).

⁵ „Siromaštvo i distribicioni uticaj kovida-19: Potencijalni kanali prenosa uticaja i politike ublažavanja“, Globalna praksa Svetske banke za smanjenje siromaštva i jednakost, 3. april 2020.

Slika 1: Do jedne trećine radnika u pogođenim sektorima su samozaposleni i naročito osetljivi na gubitak prihoda, uglavnom u Albaniji i na Kosovu

Distribucija zaposlenosti po tipu i sektorima pod umerenim i velikim uticajem, u %.

Izvor: Analiza SILC-a i HBS-a.

Verovatno je da će doći do pada i prihoda koji ne potiče od rada, jer će se smanjiti doznake. Doznake su u 2019. činile od 2 do 10 odsto BDP-a u zemljama na zapadnom Balkanu, uz naročito veliku zavisnost Bosne i Hercegovine i Kosova od njih.⁶ Strani radnici u evropskim zemljama teško pogođenim pandemijom i merama ograničenja, naročito oni čiji je posao privremen ili u neformalnom sektoru, mogu izgubiti posao. Neki od njih će se vratiti kući, obzirom na rizik da ostanu nezaposleni i bez socijalne zaštite. Priliv doznaka porodicama na zapadnom Balkanu će se smanjiti.

Siromašni i ugroženi mogu biti pogođeni velikim ekonomskim i socijalnim troškovima. Veliki udeo nesiromašne populacije je u riziku da postane siromašan. Izbijanje kovida-19 će teško pogoditi stanovnike urbanih područja, naročito one koji rade u neformalnom sektoru i nemaju mogućnost korišćenja mera za zaštitu formalnih radnih mesta. Ograničena ušteđevina, mala pokrivenosti osiguranjem i relativno slabiji pristup javnim uslugama mogu pogoršati dugoročne negativne posledice. Štaviše, žene i pripadnici manjina, koji su tradicionalno više pogođeni nasiljem u kući i socijalnom diskriminacijom, mogu biti teže pogođeni merama suzbijanja kovida-19. Zatvaranje vrtića i škola može povećati opterećenost majki, koje moraju ostati kući, što negativno utiče na rad žena. Socijalna izolacija, mere suzbijanja zaraze, ograničenja putovanja i pojačan stres, već uzrokuju povećanje nasilja u porodici, kako navode izveštaji brojnih medija i nevladinih organizacija.⁷ S obzirom na veću verovatnoću pojave komplikacija kod starih, oni su disproporcionalno više pogođeni pandemijom. To je pitanje od naročitog značaja za Zapadni Balkan, gde stanovništvo poslednjih godina stari. Konačno, rizik po zdravstvene ishode je veći za Rome i ostale nacionalne manjine, koji imaju slabiji pristup osnovnim uslugama i ekonomskim prilikama.

⁶ Svetska banka (2019) Redovni ekonomski izveštaj za Zapadni Balkan, jesen 2019. Dostupno na adresi documents.worldbank.org/curated/en/643781570478210132/pdf/Rising-Uncertainties.pdf.

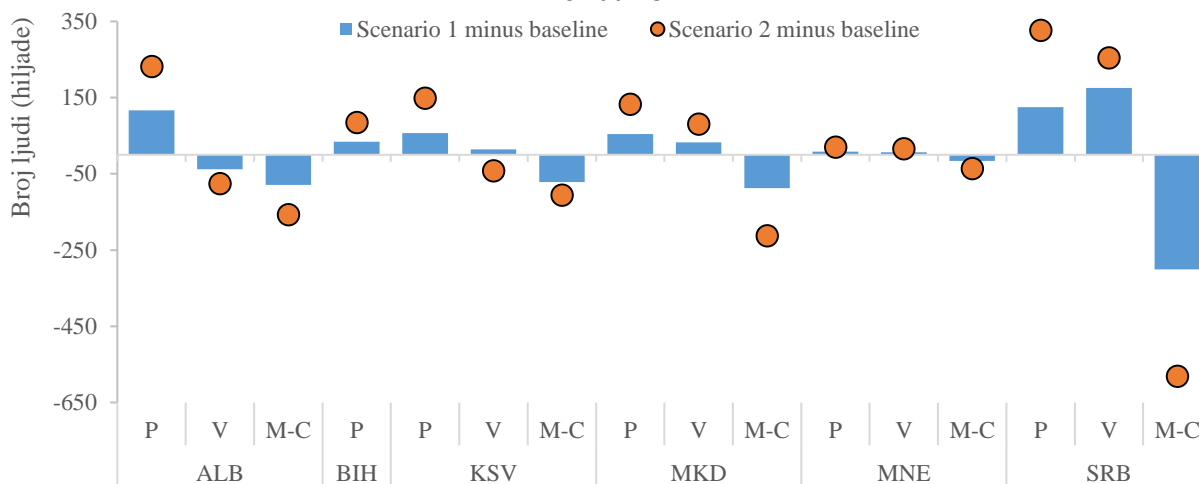
⁷ Videti primera radi eca.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/statement-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic.

Mogući obim distribucionih uticaja kovida-19 na Zapadnom Balkanu

Ova beleška koristi analizu simulacije za procenu mogućeg uticaja pandemije i mera ograničenja. Simulacija daje aproksimaciju uticaja prvog reda pre ikakvog vladinog odgovora, kroz više kanala: prihod iz svakog sektora, tip zaposlenosti i privatni transferi domaćinstvima. Siromaštvo je za Albaniju, Crnu Goru, Severnu Makedoniju i Srbiju zasnovano na prihodima; a za Bosnu i Hercegovinu i Kosovo mera blagostanja je potrošnja.^{8,9} Ekonomski sektori su grupisani u tri kategorije: (1) relativno nepogođeni, (2) umereno pogođeni i (3) teško pogođeni (videti Tabelu A.1). Pretpostavlja se da su samozaposleni radnici relativno više pogođeni nego radnici koji rade za platu. Simulacija pretpostavlja dva scenarija: u scenariju 1, pandemija i prateće mere suzbijanja traju do kraja juna, a u scenariju 2 do avgusta. Procene predstavljaju prosečni uticaj za celu godinu, a uticaj će biti najteži tokom jednog ili dva kvartala najviše pogođena pandemijom i merama za njeno suzbijanje. Više tehničkih detalja o metodologiji može se naći u Prilogu 2.

Slika 2. Pandemija kovida-19 će značajno povećati broj siromašnih.

Simulirana promena broja siromašnih (P), ugroženih (V) i pripadnika srednje klase (M-C) kao posledica kovida-19

Izvor: Simulacije Svetske banke na osnovu podataka o prihodu za 2017. iz ankete SILC za Albaniju, Severnu Makedoniju i Srbiju; podaci o prihodima za 2015. iz ankete SILC za Crnu Goru; HBS 2015. za BiH i HBS 2017. za Kosovo.

Napomena: P = Siromašni, V = Ugroženi i M-C = Srednja klasa. Merenje prihoda u SILC-u i merenje potrošnje u HBS-u nisu potpuno uporedivi. Početno stanje = siromaštvo procenjeno u 2019. na osnovu ankete domaćinstava u ranijim godinama i rasta realnog BDP-a po glavi stanovnika. S obzirom da je siromaštvo u BiH zasnovano na pragu mesečnog prihoda od 205 KM, a mera blagostanja po stanovniku je svedena na cene iz 2007, ugroženost i srednja klasa se ne mogu izračunati i rezultati nisu uporedivi sa ostalim zemljama.

⁸ Podaci o prihodu iz anketa domaćinstava često ne obuhvataju najveće prihode. Pre simulacije su svi prihodi svedeni na vrednosti iz 2019. na osnovu rasta realnog BDP-a po glavi stanovnika, uz pretpostavku specifičnih neto stopa za svaku pojedinačnu zemlju.

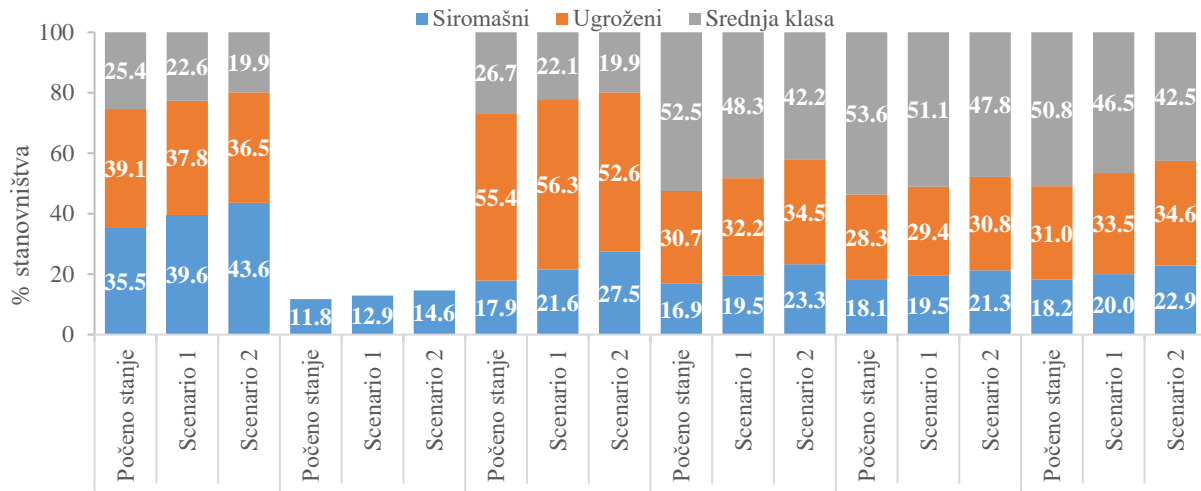
⁹ U nekim anketama podaci o prihodu mogu biti manje pouzdani nego podaci o potrošnji, a te dve vrednosti se ne podudaraju uvek. Na primer, u BiH je prihod domaćinstava stalno za oko trećinu manji od potrošnje, delimično zbog imputacija koje se primenjuju na potrošnju ali ne i na merenje prihoda. Stoga su rezultati za BiH potcenjeni, treba ih smatrati za niži nivo uticaja i nisu u potpunosti uporedivi s uticajem na siromaštvo u drugim delovima regiona. Ipak, simulacija šoka prihoda u BiH još uvek pruža određene informacije ako se rezultati uzmu s rezervom (Svetska banka 2015 Vraćanje Bosne i Hercegovine u ravnotežu: Sistematska dijagnostika zemlje: Vašington: Grupacija Svetske banke).

Procenjuje se da bi na Zapadnom Balkanu bez mera vladinog odgovora, kovid-19 kriza oterala najmanje 400.000 ljudi u siromaštvo, a ako ona potraje duže čak i 950.000. Slika 2 pokazuje promenu broja ljudi u tri kategorije zbog kovida-19: U svih šest zemalja bi na hiljade ljudi postalo siromašno – preokret napretka ostvarenog na smanjenju siromaštva u prethodnih pet do osam godina. U prvom simuliranom scenariju, procenjuje se da bi kovid-19 povećao stopu siromaštva (po standardima višeg srednjeg prihoda)¹⁰ za između 1 i 4 procentna poena (pp) u svih šest zemalja (Slika 3). Siromaštvo se više povećava ako kriza traje i u avgustu, kako je pokazano u scenariju 2, na primer, za 3 pp u Crnoj Gori do 10 pp na Kosovu. Procenjuje se da će se učešće ugroženih (koji žive sa između 5,5 USD i 11 USD na dan, po PPP 2011) povećati u Severnoj Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji, a u ostalim zemljama, prelazak iz stanja ugroženosti od siromaštva u siromaštvo će biti veći nego prelazak iz srednje klase u ugroženost od siromaštva. U scenariju 1, kriza u svim zemljama smanjuje učešće stanovništva koje je ekonomski zbrinuto (srednja i viša klasa) za između 3 i 5 pp, a u scenariju 2 za od približno 6 do 10 pp.

Smanjenje prihoda je verovatno u celoj distribuciji prihoda. Simulacije navode prosečni pad prihoda domaćinstava od 3 do 12 odsto u svih šest zemalja. Slika 4 pokazuje pad zbog kovida-19 po distribuciji prihoda. Gubitak prihoda, koji bi mogao pogoditi pojedince i porodice iz najsiromašnije petine, kreće se od 3 odsto u BiH do 5 odsto na Kosovu, po scenariju 1 i dvostruko više po scenariju 2. U većini zemalja Zapadnog Balkana, siromašni se, u poređenju s ostatkom populacije, više oslanjaju na prihod koji ne potiče od rada i manje na prihod od rada u sektorima najviše pogođenim kovidom-19. Ipak, s obzirom da siromašna domaćinstva u startu imaju manje, gubitak prihoda može ugroziti njihovu mogućnost zadovoljavanja osnovnih potreba i ulaganja u kritični ljudski razvoj. Procenjuje se da će se pripadnici druge do pete petine suočiti s većim padom prihoda, jer većina njihovih prihoda potiče iz najviše pogođenih sektora.

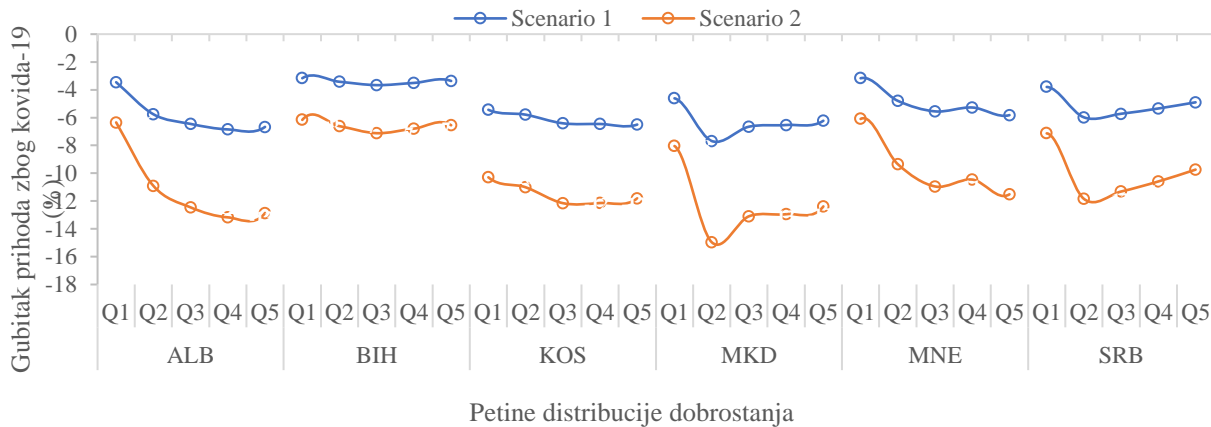
¹⁰ S obzirom da ne postoje uporedivi podaci, siromaštvo u BiH je zasnovano pragu od 205 KM mesečno.

Slika 3. Pandemija kovida-19 bi mogla oterati veliki broj ugroženih u siromaštvo.
 Simulirani uticaj krize izazvane kovidom-19 po ekonomskim klasama.

Izvor: Simulacije Svetske banke na osnovu podataka o prihodu za 2017. iz ankete SILC za Albaniju, Severnu Makedoniju i Srbiju; podaci o prihodu za 2015. iz ankete SILC za Crnu Goru; HBS 2015. za BiH i HBS 2017. za Kosovo. Napomena: Scenario 1 = kriza traje jedan kvartal; Scenario 2 = kriza traje dva kvartala. Pogledati Sliku 2 za dodatne napomene.

Slika 4. Prihod domaćinstava će se smanjiti po celoj distribuciji prihoda.
 Simulirani gubitak prihoda zbog kovida-19 (%) po petinama distribucije blagostanja.

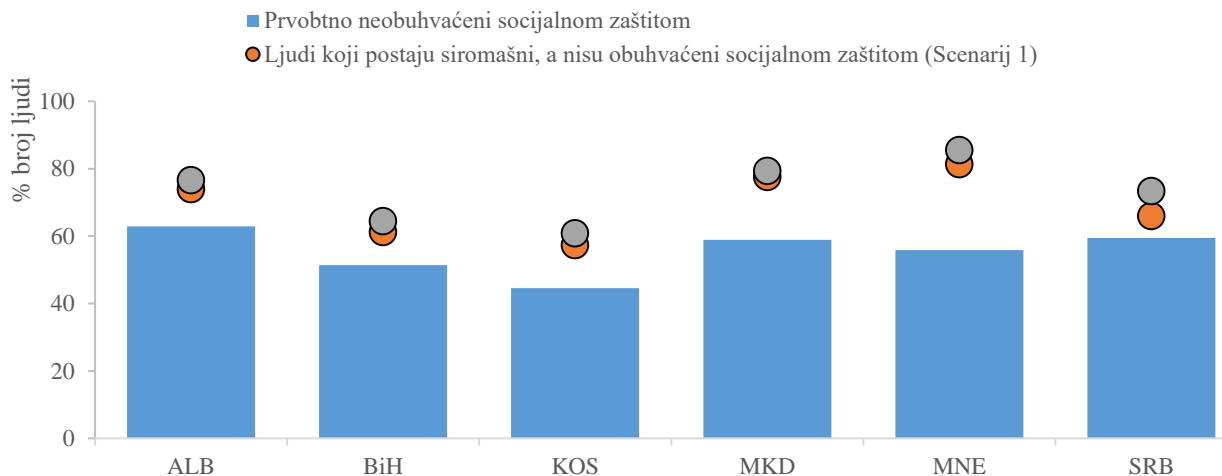

Izvor: Simulacije Svetske banke na osnovu podataka o prihodu za 2017. iz ankete SILC za Albaniju, Severnu Makedoniju i Srbiju; podaci o prihodu za 2015. iz ankete SILC za Crnu Goru; HBS 2015. za BiH i HBS 2017. Napomena: pogledati Sliku 2.

Oni koji rade u najviše pogođenim sektorima su se suočili sa naročito visokim povećanjem siromaštva zbog kovida-19, iako često nisu spadali u najsiromašnije pre krize. Na primer, u Crnoj Gori je samo 6 odsto onih koji rade u najviše pogođenim sektorima (kategorija 3 u Tabeli A.1) bilo siromašno ranije, ali pandemija povećava stopu siromaštva među njima na 9 odsto u scenariju 1, odnosno na 13 odsto u scenariju 2.

Slika 5. Mnogi od novih siromašnih ne primaju nikakva socijalna davanja.

Simulirani procenat stanovništva koji ne prima nikakvu socijalnu podršku.

Izvor: Simulacije Svetske banke na osnovu podataka o prihodu za 2017. iz ankete SILC za Albaniju, Severnu Makedoniju i Srbiju; podaci o prihodu za 2015. iz ankete SILC za Crnu Goru; HBS 2015. za BiH i HBS 2017.

Napomena: pogledati Sliku 2.

Mnogi od novih siromašnih će biti ostavljeni bez podrške socijalne zaštite ukoliko se programi ne prošire. Neformalni radnici koji izgube posao ne primaju naknade za nezaposlene. Iako su programi socijalne zaštite na Zapadnom Balkanu generalno dobro ciljani, obuhvat siromašnih je ograničen. Malo novih siromašnih prima bilo kakvu vrstu socijalnih davanja – na primer, 75 odsto njih u Albaniji, Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori nije obuhvaćeno (Slika 5). Grupe novih siromašnih koje nemaju pravo na naknadu za nezaposlene ili socijalnu pomoć bi bile posebno ugrožene bez politika podrške.

Rezultati po zemljama

Albanija: Očekuje se da će kovid-19 i mere njegovog suzbijanja dovesti do preokreta nedavnog smanjenja siromaštva u Albaniji. Albanija je u martu zatvorila ugostiteljstvo, pozorišta i trgovinu proizvoda koji nisu nužni i ograničila kretanje ljudi unutar zemlje i preko granice. Mnoge industrije, među njima tekstilna, rudarstvo, pozivni centri i građevinarstvo, su bile prinuđene na smanjenje proizvodnje kao posledica pridržavanja mera socijalnog distanciranja i zbog pada potražnje, kako su prestale narudžbe za izvoz. I albanska dijaspora će verovatno biti pogođena ovom svetskom krizom, koja smanjuje njihove prihode, pa time i doznake. Simulacije urađene za ovu belešku procenjuju da bi se siromaštvo u Albaniji moglo povećati za između 4 i 8 pp, na oko 40 odsto u prvom scenariju i oko 44 odsto u drugom. Stoga bi se po optimističnijem scenariju siromaštvo vratilo na stopu iz 2012, a u pesimističnijem bi stopa bila jednaka onoj iz 2005. Kako je većina građana koji rade u poljoprivredi već siromašna, a simulacije ne pretpostavljaju smanjenje prihoda u poljoprivredi, povećanje siromaštva je uglavnom posledica gubitka značajnog dela zarade zaposlenih u uslužnim delatnostima iz urbanih područja.

Bosna i Hercegovina: Usporavanje zbog globalne pojave kovida-19 i prateći potencijalni gubitak radnih mesta i zarade će verovatno imati kratkoročni efekat na siromaštvo. Posljednji raspoloživi podaci za siromaštvo su iz 2015, kada je ono bilo procenjeno na 16 odsto, što je vrlo blizu stopi od 14 odsto procenjenoj za 2007. Simulacije pokazuju da će potrošnja verovatno pasti za između 3,5 i 6,7 odsto duž cele distribucije, tako da se predviđa povećanje siromaštva za oko 11,8 odsto u 2019 na 12,9 odsto i u 2020. na 14,6 odsto. U zavisnosti od toga da li će kriza trajati jedan ili dva kvartala, oko 35.000 do 85.000 osoba će verovatno postati siromašna. Pre pandemije je siromaštvo među radnicima u najviše pogođenim

sektorima iznosilo oko 9 odsto. Međutim, ta će se stopa verovatno povećati na 11 odsto u scenariju 1 i na 15 odsto u scenariju 2. Zabrinjavajuće je da preko 60 odsto onih koji će verovatno postati siromašni zbog kovida-19 krize, trenutno nije obuhvaćeno nikakvim programom socijalne zaštite.

Kosovo: Uticaj kovida-19 na siromaštvo će verovatno biti značajan, kako dolazi do zastoja ekonomske aktivnosti na Kosovu, a doznake se smanjuju. Verovatno će veliki broj ljudi izgubiti posao, naročito oni s ugovorima na određeno, sezonski radnici i oni koji rade u neformalnoj ekonomiji. Kosovo ima velik građevinski sektor, koji je posebno osetljiv s obzirom da predstavlja značajan izvor prihoda za urbano siromašno i ugroženo stanovništvo. I zaista, simulacije urađene za ovu belešku ukazuju da bi od 57.000 do 148.000 ljudi moglo postati siromašno, dok bi se srednja klasa mogla smanjiti za čak 100.000 ljudi. To odgovara povećanju stope siromaštva za između 4 i 10 pp. Iako je socijalna pomoć značajan izvor prihoda za siromašne (oko 15 odsto u 2017) i do određene mere će zaštititi najsiromašnije od uticaja krize, preko polovine ljudi koji postaju siromašni ne koristi nikakav program socijalne pomoći (iako oko 40 odsto prima penziju), biće neophodno proširiti obuhvat i možda izdašnost programa novčanih davanja da bi se olakšali efekti smanjenja prihoda.

Crna Gora: Pandemija kovida-19 bi mogla povećati stopu siromaštva u Crnoj Gori za procenjenih 1,5 do 3 pp, u zavisnosti od toga da li će kriza trajati jedan ili dva kvartala, ali većina novih siromašnih može ostati nezaštićena. Krajnji rezultat će biti preokret trenda smanjenja siromaštva tokom poslednjih četiri do šest godina i njegovo vraćanje na nivo iz 2015. ili čak 2013. godine. Između 9.000 i 20.000 građana bi moglo upasti u siromaštvo zbog ekonomskog šoka. Među radnicima u najviše pogođenim sektorima (videti Tabelu A.1), samo 6 odsto je bilo siromašno pre pandemije, međutim, procenjuje se povećanje te stope na 9 odsto u scenariju 1 i na 13 odsto u scenariju 2. Prosečan prihod domaćinstva bi mogao opasti za između 5 i 10 odsto, i to više u gornjim petinama, jer više njihovih prihoda potiče iz sektora koji su najviše pogođeni. Učešće stanovništva koje se smatra ugroženim (ne siromašno već ekonomski nedovoljno zbrinuto) se može povećati sa oko 28 odsto na procenjenih 29 do 31 odsto. Zabrinjavajuće je što preko 80 odsto Crnogoraca koji bi zbog kovida-19 mogli postati siromašni trenutno nema nikakvu podršku socijalne zaštite. Uz ograničene fiskalne rezerve, kratkoročni odgovor politike u Crnoj Gori bi verovatno trebalo da bude ciljan, uz razmatranje ublažavanja negativnih uticaja na siromašne i ugrožene radnike i njihove porodice.

Severna Makedonija: Kombinovani efekat manjih prihoda od rada i manjih doznaka zbog kovida-19 će verovatno povećati siromaštvo na nivo od pre 2017. ili čak od pre 2015. godine, u zavisnosti od trajanja krize. Simulacije predviđaju povećanje stope siromaštva sa oko 17 odsto u 2019. na između 20 i 23 odsto u 2020, kao i da će od 55.000 do preko 130.000 Makedonaca (u zavisnosti da li će kriza trajati jedan ili dva kvartala) postati siromašno. Pre krize je siromaštvo među radnicima u najviše pogođenim sektorima iznosilo svega 4 odsto, ali sada se procenjuje da će ta stopa dostići 8 odsto u scenariju 1 i 15 odsto u scenariju 2. Uticaj pojave virusa će se verovatno razlikovati duž distribucije prihoda; među onima iz najniže petine, prihod će se verovatno smanjiti za oko 5 do 8 odsto, a za ostatak populacije između 7 i 13 odsto. Štaviše, preko 75 procenta onih koji će verovatno pasti u siromaštvo trenutno nije obuhvaćeno programima socijalne zaštite.

Srbija: U Srbiji u 2020. može doći do preokreta nedavno ostvarenog smanjenja siromaštva: u zavisnosti od trajanja krize, 125.000 do 327.000 građana bi moglo pasti u siromaštvo zbog ekonomskog šoka. Procenjuje se da će siromaštvo u Srbiji porasti za između 2 i 4 pp, dostižući nivoe iz 2016-2017. Pre pandemije je samo 8 odsto među radnicima u najviše pogođenim sektorima (pogledati Tabelu A.1) bilo siromašno, ali to bi se moglo povećati na procenjenih 12 odsto u scenariju 1 i 19 odsto u scenariju 2. Prosečan prihod domaćinstva bi u oba scenarija bio smanjen za 5 do 10 odsto – više u srednjoj petini koja se oslanja na prihod od najviše pogođenih sektora. Procenjuje se da će učešće stanovništva koje se smatra ugroženim

(nisu siromašni, ali ni ekonomski zbrinuti) porasti sa oko 31 odsto na od 33 do 35 odsto. Mnogi od novih siromašnih mogu biti ostavljeni bez socijalne pomoći ukoliko vlada ne revidira programe naknada. Oko 66 odsto onih građana Srbije koji bi mogli osiromašiti zbog covid-19 krize, trenutno ne prima socijalnu pomoć. Kratkoročne mere za ublažavanje uticaja na siromašne i ugrožene bi bile od značaja za dopunu sveukupnog odgovora makroekonomske politike.

Pravci šire politike

Simulacije pokazuju da bi se pored uticaja na zdravlje, siromaštvo moglo značajno povećati, a srednja klasa smanjiti u svi zemljama. Mnogi od novih siromašnih i ugroženih trenutno ne primaju socijalnu pomoć. Jasno prvi prioritet je suzbijanje širenja virusa i zaštita zdravstvenog sistema, što zemlje sada i čine. Ali ekstremne mere suzbijanja mogu imati teške socijalne i ekonomske posljedice, naročito na ugroženo i siromašno urbano stanovništvo, pa je smanjivanje takvih gubitaka drugi prioritet politike. I zaista, vlade u svih šest zemalja idu u tom pravcu. Većina mera najavljuje podršku radnicima u formalnom sektoru ili korisnicima postojećih programa socijalne zaštite, ostavljajući ugrožene u neformalnom sektoru nezaštićenima. Ovde izložene šire politike dotiču se dveju oblasti: pružanja osnovnih socijalnih usluga, uključujući očuvanje ulaganja u ljudski kapital, i ublažavanja šokova prihoda, naročito za ugroženije radnike. Specifični odgovori su detaljno razmatrani u drugim beleškama iz ovog izdanja RER-a.

Prvo, vlade moraju osigurati osnovne usluge, dovoljno hrane, smeštaj i osnovne socijalne usluge za najugroženije. Uprkos rigoroznim merama ograničenja i smanjenja ekonomske aktivnosti, pružanje osnovnih usluga, kao što su komunalne usluge, komunikacije, odlaganje otpada i održavanje infrastrukture i dalje je od ključnog značaja, delimično i da bi se omogućilo da građani poštuju mere ograničenja. Štaviše, brojni građani Zapadnog Balkana ne učestvuju u radnoj snazi i neće biti obuhvaćeni većinom mera za ekonomski oporavak. Najugroženiji među njima su stari, invalidi i nacionalne manjine, čija bi se situacija mogla pogoršati kada se smanje doznake. Biće značajno da se vladinim merama, uključujući i pomoć u naturi, obezbedi minimalni nivo podrške i usluga i za njih. Štaviše, politike za obezbeđenje kontinuiranog učenja su od kritičnog značaja za očuvanje ulaganja u ljudski kapital i izbegavanje povećanja razlika u učenju za decu iz nepovoljnijih okruženja.

Drugo, odgovor politike treba da zaštiti egzistenciju i olakšati oporavak za radnike i u neformalnom i u formalnom sektoru. Smanjivanje gašenja firmi i radnih mesta je prvi korak i može imati značajan pozitivan efekt prelijevanja na neformalni sektor putem kanala ponude i potražnje. Te su mere potrebne i da bi osigurale održavanje minimalnog nivoa ekonomske aktivnosti ili njen nastavak relativno brzo nakon ukidanja ograničenja kretanja. Još je značajnije da podrška prihodu bude proširena na radnike koji možda nisu obuhvaćeni programima podrške za firme, kao što su samozaposleni ili radnici u neformalnom sektoru. Primeri takvih mera bi uključili širenje programa socijalne zaštite, programe javnih radova i prilagođavanje osiguranja za slučaj nezaposlenosti.

Prilog 1: Zaposlenost u sektorima koji su pogođeni i koji nisu pogođeni kovikom-19

Tabela A.1: Distribucija zaposlenosti po sektorima i procenjeni stepen uticaja na rast sektora

Distribucija zaposlenosti po sektoru (% zaposlenih)	ALB	BIH	KOS	MKD	MNE	SRB
Poljoprivreda, lovstvo, šumarstvo, ribarstvo	33,4	17,1	7,8	11,1	6,2	8,2
Rudarstvo i ekstraktivna industrija	1,0	2,4	1,9	0,9	0,6	1,9
Prerađivačka industrija	12,1	11,9	10,6	22,2	5,7	22,1
Komunalne delatnosti	1,9	2,8	3,8	3,4	5,4	2,7
Građevinarstvo	7,9	10,9	17,0	8,0	5,3	4,3
Veleprodaja i maloprodaja	11,2	13,0	15,5	13,2	19,4	12,4
Transport	3,8	6,4	4,1	4,8	9,1	6,1
Ugostiteljstvo	6,0	5,0	5,1	5,2	6,3	3,7
Informacije i komunikacije	0,9	-	2,3	1,9	2,2	3,3
Finansije i osiguranje	0,7	1,9	2,3	1,5	2,5	2,0
Nekretnine		0,9	0,3	0,2	0,2	0,2
Profesionalne, naučne i stručne delatnosti	1,5	-	1,5	2,1	2,7	2,7
Administrativne službe i podrška	2,6	-	2,1	2,5	2,0	3,7
Javna uprava	4,9	6,6	4,5	6,3	11,7	5,6
Obrazovanje	5,6	5,1	8,7	5,9	8,9	7,5
Zdravstvo i socijalni rad	3,7	5,1	4,5	5,3	6,5	6,7
Umetnost, zabava, rekreacija	0,9	-	1,5	1,6	2,9	2,1
Ostale uslužne delatnosti	1,4	10,0	5,7	2,7	2,1	3,2
Delatnosti domaćinstava kao poslodavaca	0,4	0,4	0	0,2	0,2	0,7
Delatnosti ekstrateritorijalnih organizacija	0,1	0,5	0,8	0,9	0,2	0,6
Kategorije sektora po uticaju na rast sektora						
Veliki uticaj	24,0	19,3	31,7	25,0	33,7	25,5
Umereni uticaj	23,8	39,2	33,6	37,7	22,8	37,6
Relativno bez uticaja	52,2	41,5	34,7	37,2	43,6	36,6

Izvor: Proračuni zasnovani na podacima iz SILC-a i HBS-a.

Aneks 2. Detaljni opis metodologije

Pri izradi ove beleške, za procenu mogućih uticaja na siromaštvo i distribucionih uticaja pandemije kovida-19 na zemlje Zapadnog Balkana korišćena je analiza simulacije. Simulacija prvo razmatra aproksimaciju uticaja kroz više kanala: prihod iz svakog sektora zaposlenosti, tip zaposlenosti i privatni transferi domaćinstva. Neki od uticaja nisu ugrađeni u simulaciju, između ostalih, efekti prelijevanja, efekti drugog reda i odgovor promenom ponašanja. Štaviše, metodologijom se ne meri direktni uticaj gubitka zarade zbog bolesti; uticaj na potrošnju zbog promena cena ili veće privatne potrošnje na zdravstvo; i nemonetarnu dimenziju smanjenja blagostanja.

Tabela A.2: Gubitak prihoda od rada po sektoru i tipu zaposlenosti (%)

	Scenario 1		Scenario 2	
	Zaposleni	Samozaposleni	Zaposleni	Samozaposleni
Veliki uticaj	12,5	25	25	50
Umereni uticaj	6,25	12,5	12,5	25
Bez uticaja	0	0	0	0

Analiza koristi poslednje raspoložive ankete domaćinstva u šest zemalja Zapadnog Balkana. U Albaniji, Severnoj Makedoniji¹¹ i Srbiji, najsvježiji podaci potiču iz Ankete prihoda i uslova života (SILC) iz 2018. koja se odnosi na prihode iz 2017. Za Crnu Goru su korišteni podaci iz SILC 2016, koji su prikupljeni za prihode domaćinstva, stanovanje i uslove života, zdravlje, socijalnu isključenost i socioekonomske karakteristike članova domaćinstva. U preostale dve zemlje, najnovije raspoložive ankete su Anketa potrošnje domaćinstava (HBS) iz 2015. za BiH¹² i HBS iz 2017. za Kosovo. U njima se prikupljaju podaci o prihodu domaćinstva, krajnjoj potrošnji (roba i usluge), socioekonomskim i geografskim karakteristikama domaćinstva, karakteristikama članova domaćinstva, učestvovanju u tržištu rada, karakteristikama stambenoj smeštaja, te socijalnoj inkluziji i subjektivnom mišljenju o zdravlju i zdravstvenim uslugama. Siromaštvo se u Albaniji, Severnoj Makedoniji, Srbiji i Crnoj Gori zasniva na prihodu domaćinstva po članu, a u BiH i na Kosovu po potrošnji domaćinstva po članu.

Analiza se oslanja na verovatne uticaje na tržište rada, po sektoru i tipu zaposlenosti, pre ikakvog vladinog odgovora. Ekonomski sektori delatnosti su grupirani u (1) relativno bez uticaja, (2) pod umerenim uticajem i (3) pod velikim uticajem (pogledati Tabelu A.1). Za samozaposlene radnike je manja verovatnoća da budu uključeni u programe socijalne pomoći i možda nisu obuhvaćeni vladinim programom hitnih mera. Za ove sektore i tipove zaposlenosti su pretpostavljeni različiti šokovi (pogledati Tabelu A.2). U scenariju 1 pretpostavljamo da će samozaposleni iz grupe 3 izgubiti prihod tokom jednog kvartala (25 odsto godišnjeg prihoda), grupa 2 će izgubiti pola svog prihoda u ovom kvartalu (12,5 odsto godišnjeg prihoda), a prihod u grupi 1 neće biti pogođen. Pretpostavlja se da će šok prihoda za radnike koji rade za platu (zaposleni) biti manji: 12,5 odsto grupi 3, 6,25 odsto u grupi 2, i bez uticaja u grupi 1. U scenariju 2 pretpostavljamo da pandemija traje tokom dva kvartala uz dvostruko veći gubitak prihoda nego u scenariju 1. Takođe pretpostavljamo da će se privatni transferi smanjiti za 40 odsto tokom jednog kvartala u godini. Simulacija uticaja je izvršena oduzimanjem gubitka zarade radnika i doznaka domaćinstva od godišnjeg prihoda domaćinstva po članu i poređenjem tih scenarija s početnim stanjem.

¹¹ Državni zavod za statistiku Republike Severne Makedonije. Anketa prihoda i uslova života: dokument mikropodataka. Skoplje, Severna Makedonija: Državni zavod za statistiku.

¹² Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Republike Srpske, Federalni zavod za statistiku. Anketa potrošnje domaćinstava: Dokument mikropodataka.